

Հաստատում եմ՝

«Շիրակի Մ. Նաբանդյանի անվան պետական համալսարան» հիմնադրամի ռեկտոր Ե.Ս. Սերոբյան «06» սեպտեմբերի 2023թ.

ԿԱՐԾԻՔ

ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ

Էլմիրա Արմենի Վարդանյանի «Տավուշի մարզի լանդշաֆտների արդի վիճակը և էկոլոգիական բարելավման ուղիները» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ՝ ներկայացված ԻԴ.03.01 «Աշխարհագրություն» մասնագիտությամբ աշխարհագրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Աշխատանքի արդիականությունը: Մարդ-բնություն բարդ փոխհարաբերությունների ուսումնասիրությունները, որոնք կենսական ու գիտագործնական կարևոր նշանակություն ունեն, լայնորեն զարգանում են վերջին տասնամյակներին: Բնական միջավայրի մարդածին փոփոխությունների հետևանքներն ունեն համամոլորակային բնույթ և ակնհայտ աճող ազդեցություն բնակչության ու տնտեսության ամենօրյա գործունեության վրա: Մարդկային հասարակության առջև ծառայած նմանատիպ բազմաթիվ հիմնախնդիրների հաղթահարմանն ուղղված գիտական հետազոտություններում առանցքային դեր են ստանձնել էկոլոգիական համալիր մոտեցումները: Այս առումով Է. Վարդանյանի ներկայացրած ատենախոսության թեման արդիական է:

Ատենախոսության նպատակն է եղել հետազոտել Տավուշի մարզի լանդշաֆտների, որպես բնահասարակական երկրահամակարգերի՝ արդի վիճակը և

համալիր ուսումնասիրությամբ բացահայտել դրանց փոփոխությունները, ինչպես նաև նախանշել բնական միջավայրի էկոլոգիական բարելավման ուղիները:

Նպատակի իրականացման համար առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները՝

1. վերլուծել Տավուշի մարզի լանդշաֆտների բնամարդածին հնէաշխարհագրական փոփոխությունները,
2. հետազոտել հիմնական լանդշաֆտային գոտի կազմող անտառածածկի և անտառի տեսակային կազմի, անտառային զանգվածների ֆրագմենտացիայի ու անտառածածկի եզրագծի փոփոխությունները Իջևանի անտառտնտեսության օրինակով,
3. բացահայտել մարզում մեծ տարածում ունեցող սողանքների ու սելավների ինտենսիվության վրա ազդող բնամարդածին գործոնները,
4. բացահայտել լանդշաֆտների մարդածին փոփոխությունները և զարգացման օրինաչափությունները մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի վիճակի և ժամանակակից հողօգտագործման համատեքստում,
5. վերլուծել լանդշաֆտային գոտիների մարդածին ծանրաբեռնվածության տեղաբաշխումը Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգերի (ԱՏՀ) քարտեզաչափական գործիքների միջոցով,
6. մշակել լանդշաֆտների ներկա վիճակի էկոլոգիական բարելավման ուղիները՝ լանդշաֆտային պլանավորման սկզբունքների կիրառման միջոցով:

Պետք է ասել, որ հստակ են ինչպես առաջադրված խնդիրները, այնպես էլ ասպիրանտի կողմից առաջարկված խնդիրների լուծման մեթոդները:

Ատենախոսության ելակետային նյութերը և ուսումնասիրության մեթոդները:

Աշխատանքի իրականացման համար ելակետային նյութեր են հանդիսացել մարզի նախկին ու ժամանակակից հնագիտական ուսումնասիրությունների արդյունքների, բնամարդածին լանդշաֆտների տարբեր բաղադրիչների վերաբերյալ առկա բազմաթիվ գիտական հրատարակումները, ֆոնդային ու քարտեզագրական տարբեր աղբյուրները, սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները, հողօգտագործման կառուցվածքի և իրականացված ծրագրերի վերաբերյալ մարզպետարանի տարեկան հաշվետվությունները, «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Իջևանի» և «Նոյեմբերյանի» անտառտնտեսությունների անտառկառավարման պլանները, և վերջին 3-4 տարում հեղինակի կողմից իրականացված դաշտային դիտարկումների և ուսումնասիրությունների արդյունքները:

Ատենախոսության ելակետային նյութերը բավարարում են կատարելու գիտական հետազոտություն:

Պաշտպանվող հիմնական դրույթները

Տավուշի մարզի լանդշաֆտները Ք.ա. 4-րդ հազարամյակից սկսած՝ ենթարկվում են բնամարդածին շարունակական փոփոխությունների՝ բնական միջավայրի աստիճանական վատթարացման միտումներով: Ելնելով վերը ասվածից, ատենախոսը որպես պաշտպանվող դրույթ, ներկայացրել է հետևյալը.

1. Լանդշաֆտների բնամարդածին փոփոխությունների աստիճանը և բնապահպանական ու սոցիալ-տնտեսական ազդեցության հետևանքները բացահայտելի են ընտրված ինդիկատորների (անտառածածկի փոփոխություն, անտառային զանգվածների ֆրագմենտացիա, անտառածածկի եզրագծի բարդացում, անթրոպոգեն ծանրաբեռնվածություն, սողանքային և սելավային երևույթների ակտիվացում և այլն) օգնությամբ,
2. Մարզի բնամարդածին լանդշաֆտների տարածական և ժամանակային փոփոխությունները հանգեցնում են անտառային լանդշաֆտների տարածման մակերեսների կրճատմանը և լեռնաչորասեր լանդշաֆտների մակերեսների աճին,
3. Լանդշաֆտային պլանավորման գործիքը հանդիսանում է բնամարդածին լանդշաֆտների արդյունավետ օգտագործման, պահպանման և էկոլոգիական բարելավման միջոց:

Ասպիրանտ Է. Վարդանյանին հաջողվել է հստակ ձևակերպել պաշտպանվող դրույթները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը:

1. Առաջին անգամ իրականացվել է Տավուշի մարզի լանդշաֆտային գոտիների, մասնավորապես անտառածածկի, վերին չորրորդականում տարածված սահմանների հնէաշխարհագրական վերակառուցում,
2. Տավուշի մարզի լանդշաֆտների տարածական և ժամանակային փոփոխությունների միտումները բացահայտվել են հատուկ ինդիկատորների (անտառածածկի փոփոխություն, անտառային զանգվածների ֆրագմենտացիա, անտառածածկի եզրագծի բարդացում, անթրոպոգեն ծանրաբեռնվածություն, սողանքային և սելավային երևույթների ակտիվացում և այլն) օգնությամբ,
3. Առաջին անգամ իրականացվել է մարզի յուրաքանչյուր բնամարդածին լանդշաֆտային գոտու որպես առանձին բնահասարակական երկրահամակարգի, անթրոպոգեն ծանրաբեռնվածության տեղաբաշխման վերլուծություն,
4. Մշակվել են մարզի բնահասարակական երկրահամակարգերի տարածքային զարգացման նպատակները՝ լանդշաֆտային պլանավորման գործիքակազմի կիրառման լույսի ներքո:

Ատենախոսության գործնական նշանակությունը

Ատենախոսությունն ունի գործնական կարևոր նշանակություն: Աշխատանքում վերլուծվել և ներկայացվել են մարզի բնահասարակական երկրահամակարգերի էկոլոգաաշխարհագրական առանձնահատկությունները, առանձնացվել են մարդածին և բնական կոնֆլիկտները: Առանձնացված և քարտեզագրված էկոլոգիական լարվածության տարածաշրջանների համար առաջարկվել են արդյունավետ բնօգտագործման և բնապահպանական միջոցառումներ և նշվել դրանց իրականացման հասցեատերերը: Հետազոտության արդյունքում ստացված եզրակացություններն ու առաջարկությունները կարող են նպաստել բնություն-հասարկություն հարաբերությունների ներդաշնակեցմանը, մարզում առկա բնապահպանական հիմնախնդիրների հաղթահարմանը:

Կատարված հետազոտական աշխատանքն ունի զգալի գիտագործնական նշանակություն: Ատենախոսությունում ներկայացված նյութերը կարող են օգտակար լինել մարզպետարանների, անտառային տնտեսությունների և մի շարք այլ ոլորտների աշխատակիցների համար:

Ատենախոսության փորձահավանությունը և հրատարակումները

Ատենախոսի կողմից հետազոտական աշխատանքների արդյունքում հրատարակվել են 6 գիտական հոդվածներ, ինչը բավարարում է թեկնածուականատենախոսությունների համար սահմանված չափանիշը:

Ատենախոսության առաջին զլխում ատենախոսը ներկայացրել է Տավուշի մարզի ժամանակակից լանդշաֆտների, որպես բնահասարակական երկրահամակարգերի տեսական հիմնավորումը, լանդշաֆտների ուսումնասիրվածության վիճակը, դրանց էկոլոգիական առանձնահատկություններն ու բնամարդածին փոփոխությունների հնէաշխարհագրական վերլուծությունը, «Լանդշաֆտային պլանավորման» մեթոդաբանական հիմնական դրույթները:

Պետք է նկատել, որ դա ատենախոսին հաջողվել է:

Ատենախոսության երկրորդ զլխում առանձնացվել է ինդիկատորների հատուկ խումբ, որոնց միջոցով բացահայտվել և հետազոտվել են մարզի լանդշաֆտային գոտիների փոփոխությունները: Այդպիսի ինդիկատորներ են հանդիսացել անտառածածկ տարածքի և անտառի տեսակային կազմի փոփոխությունը, անտառի ֆրագմենտացիան և եզրագծի փոփոխությունը, որոնք վերլուծվել են Իջևանի անտառտնտեսության օրինակով, և սողանքային ու սելավային երևույթները:

Վերլուծվել և ներկայացվել են նաև կլիմայի գլոբալ փոփոխության հետևանքները Տավուշի մարզում:

Այս գլուխը ըստ էության հանդիսանում է ատենախոսության հիմնական մասը, որտեղ ներկայացված է կատարված հետազոտական աշխատանքի զգալի չափաբաժինը: Հեղինակին հաջողվել է հատուկ մեթոդներով կատարված հաշվարկների միջոցով ստանալ հետազոտական արդյունք, որով և ատենախոսը լուծել է իր առջև դրված խնդիրները:

Ատենախոսության երրորդ գլխում ներկայացված է Տավուշի մարզի ժամանակակից հողօգտագործման վիճակը և սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնական տենդենցները:

Ատենախոսը առանձին ենթագլուխներով ներկայացրել է մարզի տարաբնակեցման համակարգի, արդյունաբերության, գյուղատնտեսության ազդեցությունները լանդշաֆտային գոտիների վրա:

Մեր կարծիքով սա ճիշտ մոտեցում է: Ատենախոսին հաջողվել է հետազոտել և ստանալ մարզի տարածքի ծանրաբեռնվածության ցուցանիշներ, որոնք պայմանավորված են անթրոպոգեն գործոններով:

Չորրորդ գլխում ատենախոսը ներկայացրել է Տավուշի մարզի լանդշաֆտների էկոլոգիական բարելավման ուղիները:

Ատենախոսը ԱՏՀ ծրագրային միջավայրի քարտեզաչափական գործառույթների միջոցով հաշվարկել է մարզի տարածքի յուրաքանչյուր լանդշաֆտային գոտու հողային ֆոնդի և հողօգտագործման բաշխվածությունն՝ ըստ նպատակային նշանակության: Ստացված արդյունքները վերլուծվել և քարտեզագրվել են, իսկ յուրաքանչյուր լանդշաֆտային գոտու հողային ֆոնդի ու հողօգտագործման առկայության և բաշխման վերաբերյալ տվյալները ներկայացված են հատուկ աղյուսակում:

Ըստ ատենախոսի՝ ցածրլեռնային, հետանտառային տաք, կիսաչոր տափաստանային գոտին (375-1000մ) զբաղեցնում է 69073.15հա, կամ մարզի տարածքի 25.5%-ը: Այստեղ մարդու ազդեցությունը մեծ ինտենսիվությամբ է արտահայտված, որի արդյունքում լանդշաֆտային գոտին ամբողջությամբ վերափոխված է՝ հողագործության և անասնապահության շնորհիվ: Գոտու տարածքի շուրջ 62%-ը՝ կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերը: Այս գոտում են տեղաբաշխված մարզի բնակավայրերի գերակշիռ մասը, որոնց բաժին է ընկնում գոտու տարածքի 9%-ը: Մարզի տարածքի գերակշիռ մասը՝ 62%-ը կազմում է ցածր լեռնային և միջինլեռնային խոնավ անտառային գոտին: Լանդշաֆտային այս գոտու վերափոխման գործում մարդու ազդեցությունը որոշակիորեն արտահայտված է գյուղատնտեսական գործունեությամբ: Գոտու տարածքի 26%-ը կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերը:

Է. Վարդանյանի ատենախոսությունը ավարտվում է 9 կետերում ամփոփված եզրակացություններով և առաջարկությունների ընդարձակ բաժնով:

Ատենախոսության քննարկման արդյունքում ի հայտ են բերվել որոշ թերություններ: Դրանք են.

1. Ատենախոսության մեջ զետեղված քարտեզներն ունեն որոշակի տեխնիկական թերություններ (էջ 29; 38; 52; 59 և այլն):

2. Անթրոպոգեն ծանրաբեռնվածության աստիճանի որոշման համար ատենախոսության բուն տեքստում զետեղված են մանրամասն հաշվարկներ: Մեր կարծիքով դրա կարիքը չկար: Մանրամասն հաշվարկները կարելի է տեղադրել հավելվածում, իսկ բուն տեքստի մեջ միայն հաշվարկների արդյունքում ստացված արժեքները, օրինակ՝ էջ 94-ում:

3. Ատենախոսության եզրակացությունները տրված են շատ ընդարձակ, կարելի էր դրանք տալ սեղմ տարբերակով՝ ավելացնելով եզրակացությունների կետերը: Որոշ կետերում բերված են օրինակներ, որի կարիքը չկա:

Ընդհանրացնելով, կարելի է ասել, որ Է. Վարդանյանի ատենախոսությունը կատարված է գիտական բարձր մակարդակով, այն ունի գիտական նորույթ և կիրառական մեծ արժեք: Իրականացրած հետազոտությունները կարող են օգտագործվել զանազան բնագավառներում:

Ատենախոսության սեղմագիրը ընդգրկում է նրա հիմնական դրույթները: Հրատարակված հոդվածները համապատասխանում են ատենախոսության նյութին:

Ատենախոսին հաջողվել է լուծել իր առջև դրված գիտական խնդիրը՝ կատարելով բարձր մակարդակի գիտական հետազոտություն:

Մեր կողմից նշված թերությունները չեն ազդում ատենախոսության որակի վրա: Քննարկման արդյունքում ՇՊՀ աշխարհագրության և սերվիսի ամբիոնի պրոֆեսորադասախոսական կազմը գտնում է, որ Էլմիրա Արմենի Վարդանյանի հեղինակած «Տավուշի մարզի լանդշաֆտների արդի վիճակը և էկոլոգիական բարելավման ուղիները» թեմայով ատենախոսությունը համապատասխանում է ԻԴ.03.01 «Աշխարհագրություն» մասնագիտությամբ աշխարհագրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման թվանիշին, բավարարում է ՀՀ ԲՈԿ-ի թեկնածուական թեզերին ներկայացվող պահանջներին, իսկ նրա հեղինակը արժանի է աշխարհագրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Ատենախոսությունը քննարկվել է «Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան» հիմնադրամի Աշխարհագրության և սերվիսի ամբիոնի 2023 թվականի սեպտեմբերի 5-ի թիվ 2 նիստում:

Նիստին մասնակցել են.

1. Ֆակուլտետի դեկան, աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Լ.Մ. Մարտիրոսյանը,
2. Ամբիոնի վարիչ՝ աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Գ.Ռ. Ավետիսյանը,
3. Աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ա. Ներսիսյանը,
4. Աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ա. Վալեսյանը,
5. Աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ա. Ամազարյանը,
6. Աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Է. Ճարտարյանը,
7. Աշխ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Գ. Թադևոսյանը,
8. Պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ա. Բոյաջյանը,
9. Երկր. գիտ. դոկտոր, դոցենտ Ա. Թամրազյանը,
10. Երկր. գիտ. թեկնածու, ասիստենտ Ռ. Սարգսյանը,
11. Դասախոս Ա. Գրիգորյանը,
12. Դասախոս Զ. Հարությունյանը:

ՇՊՀ աշխարհագրության և սերվիսի ամբիոնի վարիչի ԺՊ,
աշխ. գիտ. թեկն. դոցենտ՝

Գ. Ռ. Ավետիսյան

Աշխարհագրության և սերվիսի ամբիոնի վարիչի ԺՊ, դոցենտ, աշխ. գիտ. թեկն.
Գ. Ավետիսյանի ստորագրությունը հաստատում են:

ՇՊՀ Գիտական քարտուղար,
դոցենտ, կենս. գիտ. թեկն.

Կ. Պետրոսյան

